

Cultural and Scientific Decorations During the Qajar and Pahlavi Periods

Nouraddin Ne'mati¹✉, Seyyed Mohammad Sadat²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: n.nemati@ut.ac.ir

2. Ph.D. Candidate of History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: s.mohammad.sadat@ut.ac.ir

Article Info	Abstract
Article Type: Research Article Article History: 1, August, 2025 In Revised Form: 21, August, 2025 Accepted: 21, October, 2025 Published Online: 21, January, 2026 Keywords: Medals and Scientific Honors, Supreme Council of Education, Dar al-Fonoon, University of Tehran, Qajar Dynasty, Pahlavi Dynasty.	This study employs a historical-analytical approach, drawing on Pierre Bourdieu's theory of symbolic capital and Max Weber's concept of legitimate power, to explore the role of scientific medals and honors during Iran's Qajar and Pahlavi periods. It posits that these honors were not merely tokens of recognition but strategic tools for reinforcing political power by identifying and elevating regime-aligned elites while marginalizing independent intellectuals. Findings show that, starting in the Qajar era with institutions like Dar al-Funun, medals became mechanisms for stabilizing the political order. In the Pahlavi period, this process was systematized through stricter regulations and the University of Tehran's prominence, fostering a loyal elite structure. Bourdieu's framework highlights how these honors deepened social and class distinctions, tying elites to power, while Weber's perspective underscores their role in establishing rational-legal legitimacy and distinguishing social status. This dynamic strengthened the regime but also widened cultural and social divides, contributing to political upheavals like the Islamic Revolution. The study reveals how scientific medals, as symbolic capital, served to legitimize ruling systems and reproduce elite structures, offering new insights into the interplay of culture, science, and politics in modern Iranian history and emphasizing the need to reassess symbolic capital's role in Iran's historical-political studies.

Cite this The Author (s): Ne'mati, N, Sadat, S. M.,(2025-2026). Cultural and Scientific Decorations during the Qajar and Pahlavi Periods, Historical Sciences Studies, Vol.17, No 2, Serial No.40,Autumn-Winter: (239-262)-

DOI: [10.22059/jhss.2025.399744.473831](https://doi.org/10.22059/jhss.2025.399744.473831)

Publisher: University of Tehran

https://jhss.ut.ac.ir/article_103274.html?lang=en

1. Introduction

The study of cultural medals and decorations in modern Iranian history reveals a deep and multifaceted connection between symbolic recognition, political power, and the mechanisms of state legitimacy. From the late Qajar era through the Pahlavi dynasty, the distribution of medals and honors evolved from a limited royal tradition into an instrument of political and cultural governance that shaped the relationship between the state and the intellectual elite. The granting of such distinctions, which initially served as expressions of royal gratitude and moral encouragement, gradually transformed into a structured system of symbolic capital that reflected and reinforced governmental ideology. This transformation, deeply intertwined with processes of modernization and nation-building, illustrates how seemingly cultural instruments became tools of political integration, co-optation, and social differentiation. The present article investigates this phenomenon by analyzing the historical trajectory, political implications, and cultural functions of medals and decorations in Iran from the late nineteenth century to the eve of the Islamic Revolution, emphasizing their dual role as mechanisms of encouragement and as instruments of political incorporation.

The research begins by tracing the institutional origins of state honors during the Qajar period, when the monarchy first formalized the awarding of medals to loyal courtiers, military officers, and cultural figures. During this time, the symbolic value of medals was primarily confined to the courtly domain and served to consolidate personal loyalty to the Shah rather than to express broader cultural or national ideals. However, the emergence of modern education, especially through institutions such as *Dar al-Fonun*, gradually produced a new class of scientifically trained elites who viewed recognition not only as a sign of royal favor but also as a legitimate acknowledgment of intellectual merit. These graduates became the first generation of modern Iranian professionals, linking cultural capital with emerging bureaucratic and political structures. With the Constitutional Revolution (1906–1911), debates on the legitimacy and regulation of such honors entered public discourse, leading to the first attempts to codify the principles of awarding decorations through the Supreme Council of Education. This shift indicated a broader transformation from personal monarchy to institutionalized governance, where symbolic recognition began to reflect bureaucratic and meritocratic values alongside traditional loyalty.

With the fall of the Qajar dynasty and the establishment of the Pahlavi regime in 1925, the politics of medals and honors took on a distinctly modern and nationalistic character. Reza Shah and later Mohammad Reza Shah used these instruments to promote an image of a modern, centralized, and scientifically progressive Iran. The newly established University of Tehran and other academic institutions became crucial arenas where intellectual achievement and state ideology intersected. Many graduates and scholars received cultural and scientific medals, which simultaneously acknowledged their expertise and tied their professional prestige to the legitimacy of the regime. In this period, medals became part of a broader cultural policy designed to align scientific advancement and artistic creativity with the goals of the modern state. Recognition thus operated as both an incentive and a mechanism of political loyalty, integrating the intelligentsia into the bureaucratic and ideological fabric of Pahlavi rule.

The theoretical framework of this article draws upon Max Weber's conception of legitimate authority and Pierre Bourdieu's analysis of symbolic capital. From a Weberian perspective, medals and honors can be interpreted as tools that reinforce rational-legal and charismatic

legitimacy. They serve as bureaucratically administered tokens of recognition that embody the moral and intellectual order the state seeks to project. From Bourdieu's standpoint, these distinctions operate within a "field of power," converting cultural capital into symbolic capital sanctioned by the state. By granting medals, the government effectively consecrates specific forms of knowledge, artistry, and scientific achievement as legitimate and valuable, thereby reproducing existing hierarchies of prestige and influence. This dual process — bureaucratic rationalization and symbolic consecration — explains how medals functioned as subtle but powerful instruments for maintaining the alignment between cultural elites and political authority.

Archival evidence, newspapers, and official records from both dynasties show that the conferral of medals was not a neutral or merely ceremonial act. Rather, it reflected the dynamic interplay between intellectual ambition and state patronage. In the Pahlavi era, the practice extended beyond national borders, as foreign scholars, Iranologists, and political figures were also decorated. This expansion reflected the regime's effort to cultivate soft power and international recognition through the symbolic language of cultural diplomacy. The globalization of honors also mirrored the state's aspiration to place Iran within a network of modern nations, using cultural recognition as a vehicle of political legitimacy. However, this very process of selective recognition contributed to the emergence of a social and intellectual divide. The recipients of medals — often urban, Western-educated elites — became increasingly detached from the broader populace, reinforcing perceptions of inequality and alienation that would later fuel revolutionary sentiment.

Despite the historical significance of medals and decorations in shaping cultural and political relations, scholarly attention to their sociocultural dimensions remains limited. Previous studies have focused predominantly on military or state decorations, overlooking their role as instruments of cultural policy and symbolic governance. This research seeks to fill that gap by situating medals within the broader context of Iran's modernization, educational reforms, and the formation of intellectual elites. It argues that medals functioned not merely as symbols of personal achievement but as material expressions of a state-managed system of values. Through them, the government sought to define the boundaries of legitimate knowledge and artistic production, reward conformity to official ideology, and cultivate networks of loyal experts and administrators. Ultimately, the examination of cultural medals and decorations provides valuable insights into the mechanisms of soft power and ideological control in modern Iran. They exemplify how the state utilized symbolic recognition to produce consent, construct social hierarchies, and project moral authority. During both the Qajar and Pahlavi periods, the politics of recognition evolved in tandem with transformations in education, bureaucracy, and cultural policy, illustrating the enduring entanglement of culture and power in the process of state formation. By highlighting the symbolic and structural dimensions of these practices, this study contributes to a deeper understanding of how modern Iranian regimes mobilized cultural legitimacy to consolidate authority. Moreover, it sheds light on the paradoxical legacy of such practices: while intended to foster national pride and intellectual advancement, they simultaneously alienated segments of society and intensified class and ideological divisions. In tracing this trajectory, the research reveals how the seemingly decorative world of medals and honors mirrored — and in some cases catalyzed — the broader currents of social and political change that culminated in the Islamic Revolution of 1979.

مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی و علمی در دوره‌های قاجاریه و پهلوی

نورالدین نعمتی^۱، سید محمد سادات^۲

n.nemati@ut.ac.ir

s.mohammad.sadat@ut.ac.ir

۱. نویسنده مسئول: دانشیار گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه:

۲. دانشجوی دکتری گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۵/۱۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۵/۳۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۷/۲۹

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۱/۰۱

مدال‌ها و نشان‌های علمی و فرهنگی، یکی از مهم‌ترین ابزارهای نمادین در فرایند مشروعیت‌بخشی به قدرت سیاسی در ایران معاصر بوده‌اند. این نمادها از دوره قاجاریه، به‌ویژه با شکل‌گیری نهادهای جدید آموزشی و فرهنگی، فراتر از نقش تزئینی یا تشویقی عمل کرده و به سازوکارهایی مؤثر در بازنمایی و تثبیت نظم سیاسی تبدیل شدند. ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که کارکردهای سیاسی و فرهنگی این نشان‌ها کمتر در چارچوب نظری دقیق و تطبیقی موردتوجه قرار گرفته است. پرسش اصلی تحقیق آن است که مدال‌ها و نشان‌های علمی در دوره‌های قاجار و پهلوی چگونه در خدمت ساختار سیاسی عمل کرده و چه نقشی در بازتولید، مشروعیت‌بخشی و تفکیک نخبگان ایفا کرده‌اند؟ براین‌اساس، فرضیه پژوهش بیان می‌دارد که این نشان‌ها، در قالب سرمایه نمادین، ابزاری برای شناسایی و تقویت جایگاه نخبگان همسو با نظام سیاسی و حذف یا به حاشیه راندن روشنفکران مستقل بوده‌اند. روش پژوهش به‌صورت تاریخی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مطبوعات دوره‌های موردنظر است. چارچوب نظری مقاله، تلفیقی از نظریه سرمایه نمادین پی‌یر بوردیو و مفهوم قدرت مشروع در اندیشه ماکس وبر است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نشان‌های علمی، علاوه بر کارکرد فرهنگی، نقش فعالی در مدیریت مناسبات قدرت، بازنمایی اقتدار دولت و سازمان‌دهی نخبگان در چارچوب دولت-ملت مدرن ایفا کرده‌اند. این تحلیل، افقی تازه برای فهم مناسبات پیچیده میان فرهنگ، علم و سیاست در تاریخ ایران می‌گشاید.

واژه‌های کلیدی: مدال و

نشان‌های علمی، شورای عالی

معارف، دارالفنون، دانشگاه

تهران، قاجاریه، پهلوی.

استناد: نعمتی، نورالدین، سادات، سید محمد، (۱۴۰۴) مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی و علمی در دوره‌های قاجاریه و پهلوی، پژوهشهای علوم تاریخی، سال ۱۷، شماره ۲، پاییز و زمستان،

DOI: 10.22059/jhss.2025.399744.473831

شماره پیاپی ۴۰- (۲۶۲-۲۳۹).

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

https://jhss.ut.ac.ir/article_103274.html?lang=fa

۱. مقدمه

مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی ارتباط خاص و مهمی با قدرت و سیاست دارند؛ بنابراین، توجه به این موضوع می‌تواند برخی از خلأهای موجود که ناشی از عدم توجه به این مقوله است را پر و تکمیل نماید. از دوره شاهان قاجاری، اعطا مدال‌ها و نشان‌ها به‌طور جدی آغاز شد و به‌تدریج با روی کار آمدن پادشاهان پهلوی، ارتباط آن‌ها از جریان‌های داخلی به خارجی نیز سرایت کرد. تأثیر این موضوع به‌گونه‌ای بود که علاوه بر اینکه عاملی برای تشویق بود، سیاست را نیز تحت‌تأثیر خود قرارداد و برخی از نخبگان خاص هر دوره را با دریافت مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی و علمی به ساختار سیاسی و فرهنگی وابسته کرد. در دوره پهلوی با پیدایش بخشی از دانش‌آموختگان تخصصی در رشته‌های مختلف، این وابستگی شکلی نوین به خود گرفت. در این میان، تأثیر دارالفنون و محصولینی که از این مؤسسه نوین علمی فارغ‌التحصیل می‌شدند، بی‌بدیل است. دانش‌آموختگان دارالفنون از جمله اولین افرادی بودند که توانستند فضای نوین فرهنگی جدیدی را بر روی مشتاقان علمی ایجاد کنند. پس از آن، با برپایی نهضت مشروطیت و آغاز به کار مجلس شورای ملی در این خصوص، بحث‌هایی مختصر صورت گرفت که تفصیل این مباحث و گفتگوها در شورای عالی معارف انجام شد و ضوابط و قواعدی برای آن تعیین گردید.

با انقراض سلسله قاجاریه و تأسیس نظام پهلوی، شیوه و روال اعطا مدال‌ها و نشان‌ها با توجه به ساختار سیاسی کشور و تأکید آن بر برخی از موضوعات، سمت‌وسوی دیگری به خود گرفت. با تأسیس مراکز علمی جدید، به‌ویژه دانشگاه تهران و حضور برخی از فارغ‌التحصیلان رشته‌های علمی مختلف، زمینه برای حاکمیت فرهنگی و سیاسی جدید فراهم شد و بخش زیادی از دانش‌آموختگان علمی و فرهنگی با حکومت جدید همراه شدند. این افراد با دریافت نشان‌ها و مدال‌های مختلف به‌عنوان حامیان یا حداقل علاقه‌مندان نظام حاکم شناخته شدند و در ساختار حکومت در مناصب و جایگاه‌های موردنظر قرار گرفتند. حکومت نیز از ابزار مدال‌ها و نشان‌ها که نمادی از رتبه‌های تشویقی و حمایتی علمی، فرهنگی و سیاسی به شمار می‌رفت، برای جلب نخبگان و فرهیختگان جامعه استفاده کرد و آنان را در خدمت دولت و حکومت قرارداد. به‌نحوی که در دوره پهلوی شاهد ظهور بسیاری از نخبگان علمی در مناصب علمی و به‌تبع آن سیاسی بودیم که دارای صبغه‌ای کاملاً فرهنگی و علمی بودند.

این موضوع که القاب، نشان‌ها و مدال‌های علمی و فرهنگی به‌عنوان نمادهای خاص حکومتی چه نقشی در تحکیم و تثبیت حاکمیت‌های دوره‌های قاجاری و پهلوی داشته‌اند و فرایندهای مربوط به این حکومت‌ها بر مبنای نظام فکری خود برای جلب و جذب نخبگان فرهنگی و علمی، از جمله اهداف این مقاله به شمار می‌رود. نظام‌های حکومتی قاجاری و پهلوی هرکدام به نسبتی خاص از این امکان و فرصت استفاده کردند، اما در نظام پهلوی این ابزار

حمایتی و تشویقی ابعادی گسترده‌تر به خود گرفت و از محدودهٔ شخصیت‌های فرهیختهٔ داخلی فراتر رفت و افراد ایران‌شناس و دانشمند خارجی و حتی برخی شخصیت‌های سیاسی را نیز در بر گرفت. این سیاست در نهایت منجر به ایجاد تمایز و انشقاق در جامعه شد و نخبگان، به‌ویژه نخبگان سیاسی، را به طور کامل از توده‌ها جدا ساخت که در نهایت به وقوع انقلاب اسلامی انجامید. در این تحقیق، علاوه بر استفاده از کتاب‌های مرجع و مقالات آموزشی و علمی مرتبط با این دوره، از اسناد و روزنامه‌های آن عصر نیز بهره برده شده است. همچنین به ارتباط مدال‌ها و نشان‌ها با نظریه‌های افرادی چون ماکس وبر^۱ و پی‌یر بوردیو^۲ نیز پرداخته شده است که به ارتباط مفهومی و ذهنی با این موضوع کمک می‌کند. مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی، علاوه بر آنکه نمادهایی تشویقی و تجلیل از دستاوردها و خدمات افراد هستند، به‌عنوان ابزارهای مهم سیاسی و فرهنگی در طول تاریخ، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به مناسبات قدرت و سیاست ایفا کرده‌اند. این نمادها به‌نوعی بازتابی از سیاست‌های حکومتی و جهت‌گیری‌های فرهنگی هر دوره محسوب می‌شوند و با توجه به تاثیرگذاری آن‌ها در جلب همکاری و وابستگی نخبگان، مطالعه دقیق و علمی این پدیده ضروری است. باوجود اهمیت قابل‌توجه این موضوع، تاکنون پژوهش‌های موجود بیشتر معطوف به بررسی کلی مدال‌ها و نشان‌های نظامی و رسمی بوده و توجه کافی به جنبه‌های فرهنگی و علمی این نمادها نشده است. این خلأ پژوهشی باعث شده است که نقش واقعی و پیچیده مدال‌ها و نشان‌ها در تحکیم قدرت، تثبیت هویت‌های فرهنگی و ایجاد شبکه‌های وابستگی میان نخبگان و حکومت‌ها به طور کامل تبیین نشود. علاوه بر این، در دوره‌های قاجار و پهلوی که تحولات سیاسی و فرهنگی عمیقی در ایران رخ داده است، مدال‌ها و نشان‌ها به‌صورت گسترده‌ای به‌عنوان ابزارهای قدرت نرم به کار گرفته شده‌اند. این پدیده نه‌تنها در جذب و حفظ وفاداری نخبگان داخلی، بلکه در ایجاد ارتباطات فرامرزی و تأثیرگذاری بر شخصیت‌های علمی و سیاسی خارجی نقش داشته است؛ بنابراین، مطالعه این ابزارها به درک بهتر روندهای قدرت، فرهنگ و سیاست در این دو دوره تاریخی کمک می‌کند. فهم نقش این نمادها می‌تواند به روشن‌شدن نحوه تعامل حکومت‌ها با نخبگان، شکل‌گیری ساختارهای اجتماعی و فرهنگی و حتی تحلیل دلایل اجتماعی و سیاسی تحولات بزرگ تاریخی مانند انقلاب اسلامی کمک نماید.

۲. پیشینه و چارچوب نظری تحقیق

اگرچه در زمینه مدال‌ها و نشان‌ها کتاب‌ها و مقالات متعددی نگاشته شده است، اما بیشتر این تحقیقات رویکردی کلی داشته و تمرکز ویژه و مستقیمی بر القاب، نشان‌ها و مدال‌های نظامی یا

---

1. Max Weber

2. Pierre Bourdieu

رسمی کشور داشته‌اند. به‌عنوان نمونه، کتاب «نشان‌ها و مدال‌های ایران از آغاز سلطنت قاجاریه تا امروز» تألیف محمد مشیری و کتاب «مدال‌ها و نشان‌های قاجاریه» اثر زینب آزمون، هر دو با چنین ساختاری نگارش یافته‌اند.

در حوزه تحقیقات جدیدتر، مقالاتی نیز ارائه شده است که از جمله آنها می‌توان به مقاله‌ای از آقای رحیم روح‌بخش، کارشناس اسناد پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، اشاره کرد. این مقاله با عنوان «نظام‌نامه مدال و نشان مصوب شورای عالی فرهنگ» که در شماره ۲۳ پاییز ۱۴۰۲ مجله «گنجینه دارالفنون» منتشر شده است، علاوه بر بررسی نظام‌نامه مذکور، اسامی تعداد زیادی از شخصیت‌های علمی و فرهنگی دریافت‌کننده نشان را در قالب جدول معرفی و شناسایی نموده است. این پژوهش در میان مطالعات مربوط به مدال‌ها و نشان‌های فرهنگی، از نظر کمی و کیفی قابل توجه و شایسته تقدیر است.

از دیگر منابع مهم در این زمینه می‌توان به مقاله ارزشمند سرهنگ یحیی شهیدی در نشریه «بررسی‌های تاریخی»، شماره سوم، مرداد و شهریور سال ششم، با عنوان «نشان‌های دوره قاجار» اشاره کرد. این مقاله عمده‌تاً باهدف بررسی مدال‌ها و نشان‌های نظامی دوره قاجار نگاشته شده است، هرچند در پایان به‌صورت مختصر به برخی نشان‌ها و مدال‌های فرهنگی و علمی دوره ناصری نیز پرداخته است. بسیاری از مقالات پسین در زمینه نشان‌ها و مدال‌های دوره قاجار، برگرفته از این مقاله محسوب می‌شوند.

مقاله انتقادی عبدالله ناظر با عنوان «کتاب نشان‌ها و مدال‌های قاجاریه در یک نگاه» نیز در شماره‌های ۵ و ۶ بهار ۱۳۹۴ نشریه «نقد کتاب هنر» منتشر شده است. در این مقاله، نگارنده به‌شدت کتاب زینب آزمون را مورد انتقاد قرار داده و ارزش آن را در حد یک کاتالوگ تنزل داده است.

علاوه بر این، مقاله‌ای تحت عنوان «مدال‌ها و نشان‌های تاریخی» از فاطمه رازی که در شماره ۱۳ تابستان ۱۳۹۴ نشریه «آستان هنر» منتشر شده است، صرفاً به بررسی توصیفی و وضعیت ظاهری نشان‌ها و مدال‌های دوره قاجار پرداخته است.

همچنین مقاله سید مسعود بنکدار با عنوان «بررسی نقش و جایگاه نشان‌ها و مدال‌های عصر قاجار در روابط داخلی و خارجی» که در شماره ۴۱ تابستان ۱۳۹۸ نشریه «مطالعات تاریخ اسلام» منتشر شده است، به بررسی روند ابداع این نشان‌ها و تأثیر آن‌ها در روابط داخلی و خارجی می‌پردازد.

با این حال، نگاه مقاله موردنظر از قالب صرف بررسی نظام‌نامه مدال‌ها و نشان‌ها فراتر رفته و به توجیه دلایل ایجاد این ساختارها پرداخته است. در پایان نیز تاحدامکان، شخصیت‌های علمی و فرهنگی معرفی شده‌اند که در لیست پژوهش مؤلف مقاله مذکور نیستند. به همین خاطر

می‌توان این مقاله را رویکرد جدیدی به مفهوم نشان و مدال در دوره‌های قاجاری و پهلوی دانست که تلاش می‌کند نشان‌های علمی را به‌عنوان ابزاری برای جذب دانش‌آموختگان جدید و ایجاد مشروعیت برای نظام‌های حاکم مطرح نماید. همچنین در این مقاله، اندیشه‌های فکری دو نظریه‌پرداز غربی، یعنی ماکس وبر و پی‌یر بوردیو در رابطه با این موضوع و نسبت آن با قدرت و سیاست در دوره‌های قاجاری و پهلوی مورد بررسی قرار گرفته است. ماکس وبر گرچه به طور مستقیم به این موضوع اشاره نکرده است، اما در بخش انواع سیادت‌ها می‌توان این مفهوم را بررسی کرد. بوردیو نیز در کتاب «تمایز» به عناوین و القاب به‌عنوان مفاهیم مؤثر در قدرت و سلطه گروهی بر گروه دیگر اشاره می‌کند.

در این مقاله، با تحولات ایران در دوره‌های قاجاریه و پهلوی در زمینه‌های فرهنگی و علمی، به‌ویژه موضوع نشان‌ها و مدال‌های علمی و فرهنگی، شاهد نوع خاصی از ترکیب سیاست و فرهنگ هستیم که خود را در نمادهای فرهنگی مخفی کرده است و نخبگان علمی را به طور مستقیم یا غیرمستقیم تحت‌تأثیر قرار داده و خواه‌ناخواه موجب جذب و وابستگی آن‌ها به جریان حاکم و در خدمت نظام و حکومت موردنظر قرار می‌دهد.

۳. نمادها: نشان‌ها و مدال‌ها

از زمانی که انسان مفهوم نماد را شناخت، به ایجاد شالوده‌های فرهنگ و تمدن پرداخت. بدون تعریف و شکل‌گیری نماد، زندگی در جامعه انسانی غیرممکن و غیرقابل‌تصور است. همان‌طور که هلن کلر^۱ دختر بچه نابینا و ناشنوا که در ابتدا هیچ درکی از نمادهای اطراف خود نداشت، با استمرار و اصرار پرستار و معلمش توانست به درک نمادهای جهان نائل شود. آنا سولیوون^۲ معلم و پرستار او، تلاش کرد به هلن بفهماند که هر چیزی نامی دارد و هنگامی که آب روی دست هلن ریخته شد و هم‌زمان کلمه «آب» را بر روی دستش نوشت، درکی عمیق پیدا کرد که هر چیز نام و عنوانی دارد و می‌تواند از این طریق با دنیا ارتباط برقرار کند (هلن کلر، ۱۳۳۶: ۱۷).

نمادها نقش حامل‌های اطلاعاتی را دارند که ما را قادر می‌سازند از اطلاعات گوناگون استفاده کنیم. مهم‌ترین نظام نمادین بشری، زبان محاوره است. اما به‌تدریج با انباشته‌شدن اطلاعات روزافزون بشری، این احساس به وجود آمد که زبان‌های نوشتاری می‌بایست از حدود نظام‌های نمادین فراتر روند، و بدین ترتیب نظام‌های نمادین جدیدی پدید آمد (گرهارد لنسکی و جین لنسکی، ۱۳۷۴: ۶۲). این نظام نمادین به‌تدریج در جوامع مختلف و در رشته‌های گوناگون، صورت‌های ویژه و خاصی به خود گرفت، و از این‌رو واژه تمثیل در ارتباط با نماد شکل گرفت.

1. Helen Keller

2. Anna Sullivan

تمثیل را سازوکار نماد دانسته‌اند که ویژگی اصلی نماد به‌تدریج رنگ‌باخته و تبدیل به نشانه محض شده است (خوان ادواردو سرلو، ۱۳۸۹: ۶۴).

به‌تدریج با پیشرفت جوامع بشری، نمادهایی برای دریافت معانی و مفاهیم مختلف ایجاد می‌شود که از جمله آن‌ها نشان‌ها و مدال‌ها هستند. همان‌طور که پرچم یک کشور به‌عنوان نماد دارای مفاهیم و معانی خاصی است، مدال‌ها و نشان‌ها نیز با خود ذهنیت و معانی ویژه‌ای را به اذهان عمومی متبادر می‌کنند. با شکل‌گیری ساختارهای قدرت در انواع مختلف، این نمادها پشتوانه‌ای برای مشروعیت و مقبولیت و یا همراه نمودن بخشی از نخبگان با حاکمیت به کار گرفته شدند. ساختارهای قدرت با دسته‌بندی افراد جامعه، آنان را به‌تدریج در جهت موردنظر خود سوق می‌دهند. اگر صاحبان سرمایه فرهنگی فاقد پروانه و نشان آموزشی موردنظر باشند، ناچارند در این جوامع خود را به اثبات برسانند. صاحبان عناوین و القاب اشرافی به‌صرف وفاداری به یک خاندان در مجموعه نخبگان قرار گرفته و از امتیازات آن برخوردار می‌شوند. براین‌اساس است که بورديو در کتاب «تمایز» خود می‌نویسد: «بعدازاین همه کار و مطالعه تاریخی روی نمادگرایی قدرت، ناشیگری محض است که درنیابیم که مدل‌های لباس و آرایش از عناصر اساسی شیوه سلطه هستند» (بی‌یر بورديو، ۱۳۹۳: ۴۳۱).

در تاریخ ایران نیز این فرازوفرو در شکل‌گیری و تحولات گوناگون کاملاً مشهود و معلوم است. تا زمانی که ساختار حکومت قاجاری با شیوه سنتی و خودکامه به کار خود ادامه می‌داد (که این دوره تا اواخر دوره ناصرالدین‌شاه ادامه یافت)، مهم‌ترین وظیفه مردم تأمین خواسته‌های پادشاه و اعلام وفاداری به او بود. در زمان مظفرالدین‌شاه، با جریانات منتهی به مشروطیت، ساختار قدرت تغییر محسوسی یافت، اما در نهایت به استبداد رضاشاهی و ایجاد ساختار بوروکراتیک نوین انجامید. باتوجه‌به ویژگی این نظام حکومتی، اشخاص دارای صلاحیت‌های تخصصی معین به کار گرفته شدند. در این سیستم حکومتی، اصل سلسله‌مراتب و انتقال از ادارات دولتی به این معنا وجود داشت که نظام معین و منظم اطاعت و تبعیت جایگزین شیوه اداری پیشین گردید (ماکس وبر، ۱۳۷۴: ۲۸۲).

ماهیت استبدادی حکومت پهلوی، هر چند در برخی موارد توانست نظم موجود در ساختار بوروکراتیک را دچار اختلال کند، اما ایجاد ساختار نوین سبب شد که بخش قابل‌توجهی از نخبگان علمی و فرهنگی باتکیه‌بر مدارک تحصیلی و توان علمی خود، مسیر ترقی و پیشرفت را طی کرده و به مناصب عالی حکومت برسند. در دوران رضاشاه پهلوی، تعداد زیادی از دانش‌آموزان نخبه علمی پس از طی مراحل ارزیابی و گزینش، با تأمین کامل هزینه‌ها از سوی دولت، جهت ادامه تحصیل به کشورهای اروپایی اعزام شدند. این دانش‌آموزان پس از دریافت مدارک دانشگاهی خود در مراکز علمی و دانشگاه‌های معتبر آن دوران به فعالیت پرداختند. از

جمله نخستین افرادی که در قالب این برنامه توسعه نیروی انسانی متخصص با بهره‌مندی از بورس دولتی به فرانسه اعزام شد، مهندس مهدی بازرگان بود. مهندس بازرگان در خاطراتش به موضوع اعزام محصلین به خارج از کشور (اروپا) در زمان قاجار تا دوره رضاشاه پهلوی اشاره می‌کند: «بدین ترتیب، محصول باغی که نهال آن را مشروطیت کاشته بود در زمان وثوق‌الدوله به گل نشست و در دوره رضاشاه به ثمر رسید. فرنگ رفتن با کاروان محصلین اعزامی و درس‌خواندن و برگشتن، شغل آینده آنها را تأمین می‌کرد. با رتبه ۳ و ۵۲ تومان استخدام می‌شدند و خرج تحصیل آنها را هم دولت می‌داد» (بازرگان، ۱۳۷۵: ۱۴۴).

۴. دوره قاجار: تدوین سازوکار اعطای نشان‌ها، القاب و مدال‌های حکومتی

پس از آنکه آقامحمدخان قاجار توانست با درایت و اقتدار، مرکزیت واحدی به ایران ببخشد و دوره‌ای از آشفتگی و هرج‌ومرج را پایان دهد، حکومت قاجار به‌عنوان تنها سلسله غالب در ایران جایگاه خود را مستحکم کرد. علی‌رغم ترور نابهنگام آقامحمدخان، برادرزاده او فتحعلی میرزا بر مسند قدرت نشست. در زمان او، ساختار حکومت به‌واسطه تحولات بین‌المللی، به‌ویژه جنگ‌های ایران و روس، به‌تدریج به‌سوی قالب‌های متداول در جهان و کشورهای آن روز دنیا تغییر یافت. تلاش‌های عباس میرزا در نوسازی برخی از ساختارهای حکومتی، این امکان را فراهم آورد تا همواره عده‌ای با دغدغه پیشرفت و ترقی ایران، به دنبال راه‌هایی برای خروج کشور از فضای سنتی و ایللیاتی باشند.

پس از مرگ فتحعلی‌شاه، از آنجاکه فرزندش عباس میرزا به‌عنوان وارث حکومت تعیین شده بود، اما مرگ زودهنگام او پیش از مرگ پدر، باعث شد تا فرزند عباس میرزا، یعنی محمدشاه، عهده‌دار زمامداری حکومت قاجاری گردد. در ابتدای سلطنت محمدشاه، صدراعظم قدرتمند و تمامیت‌خواهی چون میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام فراهانی، چنان عرصه را بر شاه جوان تنگ کرد که سعایت بدگویان کارساز شد و محمدشاه دستور قتل او را صادر کرد. پس از او، معلم، یار و مرید خود یعنی حاجی میرزا آقاسی را به صدارت اعظمی انتخاب کرد. باوجود تمام انتقاداتی که به نحوه عملکرد حاجی میرزا آقاسی در دوره صدارتش وارد است، نمی‌توان برخی از اقدامات مصلحانه او را نادیده گرفت. از میان فعالیت‌های میرزا آقاسی، می‌توان تدوین کتابچه‌ای را نام برد که برای افراد صاحب صلاحیت جهت اخذ مدال‌ها و نشان‌های حکومتی فراهم شده بود و اشخاص مختلف حکومتی را در ساختار معینی تقسیم‌بندی می‌کرد. این کتابچه با عنوان «قانون نشان‌ها» شرایط دریافت مدال و نشان را برای افراد واجد شرایط مشخص می‌کند. میرزا آقاسی در ابتدا، به دلایل نگارش و تدوین این کتابچه اشاره کرده و می‌نویسد: «و برای سلطنت و انتظام امور ملک و مملکت، قرار مراتب و مقامات لازم است که خادم از خائن و خدمتکار از غیر خدمتکار امتیاز یابد؛ پس لامحاله خائن را قهر و سیاست لازم است و خادم را مهر و التفات لابد است، و این تفاوت و

تفوق را با سه چیز معلوم کرده‌اند: در لقب و منصب، در مرسوم و موجب و در اعطای نشان.» (میرزاآقاسی، نسخه خطی شماره ۱۱۶ ب). در ادامه، به نشان شیر و خورشید و فلسفه این نشان در طول تاریخ ایران اشاره می‌کند و آن‌چنان که خود در این رساله می‌آورد، منظور اصلی خود را از تدوین این کتابچه، این موضوع می‌داند که تا به محض ملاحظه هر نشان، نوع خدمت آن فرد یا افراد معلوم گردد. گرچه بیشتر این نشان‌ها با دیدگاه نظامی معین شده‌اند، اما می‌توان این کتابچه را سرفصل جدیدی در نوع تقسیم‌بندی نشان‌ها، مدال‌ها و القاب حکومتی به حساب آورد.

۵. دارالفنون و انجام تحولات نوپا و اولیه در راستای ایجاد ساختار نوین آموزشی

مدرسه دارالفنون باهمت و تلاش میرزا تقی‌خان امیرکبیر، اولین صدراعظم اصلاح‌گر دوره ناصرالدین‌شاه قاجار پایه‌گذاری شد. هرچند او خود شاهد بازگشایی این مجموعه دانشگاهی و آموزشی نشد، اما نام او با عنوان دارالفنون چنان گره خورد که تاکنون دارالفنون را از جمله شاخص‌ترین اقدامات و اصلاحات او می‌دانند. هم‌زمان با شروع ساختمان دارالفنون، امیرکبیر جان‌داوودخان را برای استخدام شش تن معلم در رشته‌های مختلف به اتریش فرستاد. امیرکبیر با ورود معلمان انگلیسی مخالف بود، زیرا می‌پنداشت که آنان منافع و مصالح کشور خود را در این مدرسه تبلیغ خواهند کرد و این موضوع عواقب سوء و ناگواری برای کشور به همراه خواهد داشت. در ابتدا، مدرسه نام و عنوان مشخصی نداشت؛ گاهی عنوان «مکتب‌خانه پادشاهی»، زمانی «مدرسه نظامی» و «تعلیم خانه» و سرانجام «دارالفنون» را به خود گرفت. در حقیقت، دارالفنون بیست سال پیش از تأسیس دارالفنون ژاپن و سه سال پس از بازگشایی دارالفنون عثمانی فعالیت خود را آغاز کرد (اقبال یغمایی، ۱۳۷۶: ۵۲).

در خصوص کیفیت آموزش‌های مدرسه دارالفنون، اختلاف‌نظرهای بسیاری وجود دارد. برخی معتقدند که از این مجموعه علمی و فرهنگی، افراد برجسته علمی و فرهنگی مهمی برخاستند (محبوبی اردکانی، ۱۳۷۸: ۲۷۵). اما از سوی دیگر، برخی از شاگردان این مدرسه که خود ناآشنا به دریافت نشان نیز شدند، ایام و روزگار تحصیل در دارالفنون را بیهوده و گذر بی‌ثمر عمر خود قلمداد کرده‌اند. از جمله این افراد، احتشام‌السلطنه است که در کتاب خاطرات خود در رابطه با کارکرد دارالفنون چنین می‌نویسد: «دارالفنون را معلوم نیست به چه ملاحظه بدین نام موسوم ساخته‌اند و بانی و مؤسس اولیه چه نقشه و برنامه‌ای برای آن داشته است. این مدرسه در آن هنگام که ما را به آنجا فرستادند و سال‌ها قبل و بعد از آن، بیشتر از یک مکتب‌خانه در حدود مدارس ابتدایی نبود» (احتشام‌السلطنه، ۱۳۶۷: ۲۵). احتشام‌السلطنه، حاصل ایام تعلیم و تعلم خود در این مدرسه را چنین عنوان می‌کند: «یقیناً در مدت طولانی که در مدرسه بودم و ابداً غفلت نکردم، به اندازه شاگردانی که شش ماه تحصیل کرده‌اند چیزی نیاموخته‌ام» (همان، ۱۳۸۰: ۲۸). با معرفی ساختار معیوب این مدرسه و قلت دانش اخذ شده، احتشام‌السلطنه امتحانات نهایی را بسیار

ابتدایی می‌داند و دریافت نشان مس و ده تومان در امتحانات عمومی و نشان نقره علمی در آزمون دوم را فرایندی صوری، ابتدایی و محصول عمومی برنامه‌ریزی مشخص و معین برای این مدرسه می‌خواند. در دوره ناصری، در سال ۱۲۳۱ هجری شمسی، برای شاگردان و فارغ‌التحصیلان دارالفنون نشان‌ها و درجاتی تعیین شد؛ به این ترتیب که از میان شاگردانی که امتحانات خود را با موفقیت گذرانده بودند، چهار درجه نشان توسط وزیر علوم اعطا می‌شد. این درجات از پایین‌ترین تا بالاترین به شرح زیر بودند:

- نشان مس که یک‌روی آن شیر و خورشید و روی دیگر اسلحه داشت،
  - نشان نقره شش پره با یک‌روی شیر ایستاده و یک‌روی شیر و خورشید مینایی،
  - نشان مطلا شش پره با وسط شیر و خورشید مینایی،
  - و نشان طالا با پره‌های مختلفه و وسط شیر و خورشید مینایی.
- همچنین اندازه هر یک از این مدال‌ها مشخص و متفاوت بود:
- درجه اول (مدال طالا) به عرض ۸/۵ سانتی‌متر،
  - درجه دوم (مدال مطلا) به عرض ۵ سانتی‌متر،
  - درجه سوم (مدال نقره) به عرض ۵ سانتی‌متر،
  - و درجه چهارم (مدال برنز) به قطر ۲/۳ سانتی‌متر (شهیدی، ۱۳۵۰: ۲۲۶-۲۲۷).

باتوجه به این موضوع، می‌توان نشان مس اعطا شده به احتشام السلطنه را دلیلی بر این دانست که او از شاگردان متوسط به بالا در دارالفنون بوده است. همچنین برخی انتقادات او به دارالفنون به نحوه تلاش و عملکرد خود او بازمی‌گردد.

اداره مدرسه دارالفنون به ترتیب بر عهده میرزا محمدعلی‌خان شیرازی (وزیر دول خارجه) و پس از او عزیز خان مکرری (محمد خان امیر تومان)، علی‌قلی میرزا اعتضادالسلطنه و علی‌قلی خان مخبرالدوله بود (صفوی، ۱۳۸۰: ۵۴). از میان معلمان فرنگی و ایرانی در این مدرسه، عده‌ای موفق به دریافت نشان شدند؛ از جمله میرزا محمد کاظم (معلم حکمت طبیعی) نشان دویم شیر و خورشید را دریافت کرد. همچنین از معلمان فرنگی، مسیو ویلیه^۱ (معلم علم و معدن) و مسیو طیلر^۲ (معلم زبان انگلیسی) به دریافت نشان دوم شیر و خورشید نائل آمدند (اعتمادالسلطنه، ۱۳۷۴: ۴۰۳). بدین ترتیب، با تمام مسائل خاصی که در نوع دروس و معلمان دارالفنون وجود داشت، بی‌تردید دارالفنون نقش برجسته‌ای در آموزش علاقه‌مندان و فرزندان بزرگان سیاسی ایفا کرد. به عنوان مثال، دکتر محمد خان کرمانشاهی از محصلان اولیه دارالفنون بود که پس از ادامه تحصیل و اتمام آن در سال ۱۲۵۶ش در پاریس، تصدی ریاست بیمارستان دولتی را عهده‌دار شد

1.Mr. Villier

2.Mr. Tyler

و اولین پزشکی بود که میکروسکوپ و لام‌های مربوط به آن را به ایران آورد (نادر قلی قورچیان، ۱۳۸۳: ۷۴۰) و بدین ترتیب، افراد زیادی از این مؤسسه فرهنگی برای بر عهده گرفتن مسئولیت‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و علمی جامعه آن روز آماده شدند.

پس دارالفنون را به حقیقت می‌توان نخستین بنگاه فرهنگی در ایران به روش نوین اروپایی نامید (یغمایی: ۱۳۲۳). مجموعه‌ای آموزشی که با تمام انتقادهایی که برخی نسبت به برخی برنامه‌های آموزشی آن ابراز داشته‌اند، به‌عنوان دوران جدیدی در تاریخ ساختارهای علمی و آموزشی به حساب آمد که تاریخ تعلیم و تعلم در ایران را به دو دوره مجزای «قبل» و «بعد» از ایجاد دارالفنون تقسیم کرد و حتی تا امروز نیز فضای فرهنگی و علمی ایران را مدیون و متأثر از آن می‌دانیم. از زمان تشکیل و تأسیس دارالفنون، اعطای نشان‌های علمی و فرهنگی به نخبگان و دانش‌آموختگان مطمح نظر قرار گرفت و بخشی از این افراد در ساختار سیاسی و علمی کشور جذب شدند. بر اساس اصولی که در کتابچه خطی نشان‌ها و مدال‌های میرزاآقاسی تدوین شده بود، مدال‌های اعطا شده، نشان دولت ایران (شیر و خورشید) را معین نمودند تا اینکه در دوره‌های بعد، تغییرات گسترده‌ای در ظاهر و ترتیب آن‌ها انجام شد. اعطای مدال‌ها و نشان‌ها در این دوره به قاعده متداول آن دوران، شیوه‌ای دلبخواهانه و بی‌ضابطه داشت که وفاداری هر چه بیشتر به ساختار کلی نظام حاکم و قرارگیری در گروه‌بندی‌های سیاسی، تأثیر قابل‌ملاحظه‌ای در این موضوع به خود گرفت، به‌طوری‌که میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله می‌نویسد: «وقتی حکم بفرمایید که به فلان شخص یک نشان بدهند، اگر مباشر این کار میل داشته باشد نشان را امروز می‌رساند و اگر بخواهد، صاحب نشان را مدت‌ها معطل می‌کند و آخر الامر نشان را نمی‌دهد» (اصیل، ۱۳۸۱: ۷۷ به نقل از دفترچه تنظیمات یا کتابچه غیبی).

۶. انقلاب مشروطه و حرکت تدریجی به سوی آموزش نوین

دوره مظفرالدین‌شاه شاهد افزایش چشمگیر مدارس جدید و نوین در ایران بود. در سال ۱۳۱۶ق/ ۱۲۷۷ش، سه سال پس از تاج‌گذاری او، انجمنی به نام «انجمن مکاتب علیه ایران» تأسیس شد که مسئولیت ایجاد ده باب مدرسه را بر عهده گرفت (صدیق، ۱۳۱۹: ۳۶۴). به‌ویژه در دوره کوتاه صدارت امین‌الدوله، اقدامات قابل توجهی برای جذب افراد آگاه و بازننگری در اصول تعلیم و تربیت صورت گرفت. این تلاش‌ها منجر به تشکیل «انجمن معارف» شد که افراد برجسته‌ای چون میرزا یحیی دولت‌آبادی، میرزا محمدخان مفتاح‌الملک، میرزا مهدی‌خان ممتحن‌الدوله، میرزا حسن رشیدیه، میرزا محمودخان احتشام‌السلطنه و حاجی محمدحسن‌خان امین‌الضرب عضویت داشتند. بعدها، افراد دیگری نیز به این جمع پیوستند. اولین جلسه این انجمن در شوال ۱۳۱۵ق/ ۱۲۷۷ش در مدرسه رشیدیه برگزار شد (صورت جلسات شورای عالی فرهنگ، ۷ میزان ۱۳۰۱-۲ حوت ۱۳۰۲: ۲).

مهم‌ترین اقدامات «انجمن معارف» در دوران فعالیت خود را می‌توان در دو محور خلاصه کرد: اول، تدوین نظام‌نامه‌ای برای وزارت علوم و معارف بر اساس الگوهای اروپایی؛ و دوم، تأسیس مدارس در سطوح مختلف. احتشام‌السلطنه، یکی از اعضای انجمن، به تأسیس مدارس جدید در تهران و سایر شهرستان‌ها به‌عنوان یکی از فعالیت‌های کلیدی این انجمن اشاره کرده است (احتشام‌السلطنه، همان: ۳۲۷). در این میان، اشخاص خیرخواه و ثروتمندی چون حاج زین‌العابدین تقی‌اف، تاجر برجستهٔ باکو، علاوه بر حمایت از دانش‌آموزان بی‌بضاعت، ۸۳۳ جلد کتاب ادبیات فارسی را برای تدریس در این مدارس تهیه و ارسال کرد (حامدی، همان: ۱۳۹).

با آغاز جنبش مشروطیت و بازگشایی مجلس شورای ملی، تمرکز نمایندگان بیشتر بر مسائل امنیتی و حل بحران‌های کشور قرار گرفت و توجه به موضوعات آموزشی و فرهنگی کمتر شد. بسیاری از مذاکرات مجلس به وضعیت آشفتهٔ کشور و مقابله با ناآرامی‌ها اختصاص داشت. پس از استقرار نسبی ثبات در کشور، شورای عالی معارف (که بعدها به فرهنگ نیز شناخته شد) در تاریخ دوشنبه نهم ربیع‌الاول ۱۳۴۱ق/ ۷ آبان ۱۳۰۱ش در منزل وزیر فرهنگ و اوقاف و صنایع مستظرفه، میرزا محمود خان محتشم‌السلطنه، تشکیل شد. در این جلسه، چهره‌های شاخصی چون سید مهدی لاهیجانی، سید محمد تدین، ذکاءالملک فروغی، دکتر امیراعلم، میرزا علی‌اکبر دهخدا، غلامحسین رهنما و دکتر مسیح‌الدوله به عضویت شورا درآمدند. مقرر شد که ذکاءالملک فروغی، دکتر مسیح‌الدوله، میرزا علی‌اکبر دهخدا و میرزا غلامحسین رهنما، نظام‌نامهٔ داخلی شورا را تدوین کنند. در جلسات پنجم و ششم شورا، مطابق با ربیع‌الثانی ۱۳۴۱ق/ ۷ آبان ۱۳۰۱ش لایحهٔ اعطای نشان علمی مطرح و پس از بررسی تصویب شد. بر اساس این لایحه:

مادهٔ اول: مدال علمی به دو درجه، درجهٔ اول و درجهٔ دوم، تقسیم می‌شود.

مادهٔ دوم: مدال علمی به‌صورت دایره‌ای به شعاع دو سانتی‌متر خواهد بود. بر روی آن نقش شیر و خورشید خوابیده و عبارت «لا فخر الا لأهل العلم و طلب العلم فریضه» با خط ثلث، و در پشت آن مصرع «توانا بود هر که دانا بود» با خط نستعلیق حک خواهد شد.

ماده سوم: جنس مدال درجهٔ دوم از مس و درجهٔ اول از نقره خواهد بود.

فصل دوم این لایحه شرایط دریافت‌کنندگان مدال را مشخص می‌کرد. مادهٔ چهارم به تشویق مدیران، ناظمین و معلمان مدارس ابتدایی و همچنین دانش‌آموختگان دوره‌های متوسطه و عالی اشاره داشت که باتوجه به سوابق خدمتی در مؤسسات مربوطه، واجد شرایط دریافت مدال بودند (خلاصه مذاکرات جلسات پنجم و ششم شورای عالی معارف، ربیع‌الثانی ۱۳۴۱ق/ ۷ آبان ۱۳۰۱ش).

فعالیت‌های «شورای عالی معارف» بعدها تحت عنوان «شورای عالی فرهنگ» ادامه یافت. هرچند شورایی با همین نام در سال ۱۳۰۱ش آغاز به کار کرده بود، اما در دورهٔ قاجار دامنهٔ

فعالیت‌های آن در حوزه فرهنگ و علم محدودتر از «شورای عالی معارف» بود. با این حال، سرانجام «شورای عالی فرهنگ» به طور رسمی جایگزین «شورای معارف» شد.

در جلسات اولیه «شورای عالی فرهنگ» در سال ۱۳۰۱ ش، اصول و مبانی تشکیل جلسات و محدوده وظایف آن تعیین شد. بر اساس این مقررات، ده کارمند رسمی برای شورا در نظر گرفتند که شامل رئیس‌ان عالی مدارس، استادان، رئیس‌ان دبیرستان‌ها، دبیران و یک مجتهد جامع‌الشرایط می‌شدند. این افراد با دعوت از ده کارمند افتخاری، کار خود را آغاز کردند. وزیر فرهنگ، کارمندان شورا را برای مدت چهار سال انتخاب می‌کرد و ریاست شورا نیز طبق قانون با وزیر فرهنگ بود. دبیرخانه‌ای نیز برای ابلاغ تصمیمات شورا وجود داشت که مصوبات آن حکم قانون داشت. یکی از وظایف اصلی شورا (بند ۹) تصویب مدال‌ها و نشان‌های علمی بود (صدیق، همان: ۳۷۹). در جلسه هفتم شورا، شکل ظاهری نشان‌ها بررسی شد و مطابق تقسیم‌بندی قبلی، نشان‌های علمی به سه درجه اول، دوم و سوم تقسیم شدند که جنس آن‌ها از مس تعیین گردید. ماده هشتم نشان علمی درجه اول را به‌عنوان یک صفحه طلایی محدب و ستاره شکل با ده پره مخطط توصیف می‌کند که در مرکز آن دایره‌ای کوچک با مینای آسمانی و نقاشی شیر و خورشید خوابیده قرار دارد و شعاع کلی نشان ۲۵ میلی‌متر است (خلاصه مذاکرات جلسه هفتم شورای عالی معارف، ۱۴ ربیع‌الثانی ۱۳۴۱ ق). به همین ترتیب، ویژگی‌های مدال‌های درجه دوم و سوم نیز تعیین شد. در جلسات بعدی، به‌ویژه جلسه دهم (۶ جمادی‌الاول / ۳ دی ۱۳۰۱ ش)، شرایط دریافت‌کنندگان نشان‌ها و مدال‌ها بادقت موردبررسی قرار گرفت. به‌عنوان مثال، بر اساس ماده دوازدهم فصل چهاردهم، نشان درجه سوم به افراد زیر اعطا می‌شد:

۱. رؤسا، ناظمین و معلمان مدارس متوسطه پس از هشت سال خدمت.
۲. مدیران، ناظمین و معلمان ابتدایی پس از ده سال خدمت و ادامه آن (همان، ۶ جمادی‌الثانی ۱۳۴۱ ق).

بدین ترتیب، اصول و مبانی اعطای نشان‌ها و مدال‌ها در سال ۱۳۰۱ ش تعیین شد. این اقدامات راه را برای ایجاد ساختاری ویژه هموار کرد که به‌تدریج کارمندان و نخبگان دولتی را با عناوین مختلف به بدنه اصلی نظام حکومتی پیوند می‌داد. با شکل‌گیری تدریجی یک دولت و حکومت مرکزی مقتدر، این ساختار به نظم و انضباط خاصی دست‌یافت و اصول قانونی مشخصی تدوین شد تا اینکه با اعمال حدود معین قانونی راه بر اعمال سلیقه‌های شخصی بسته شود.

۷. نکات اصلی درباره ساختار نشان‌ها و مدال‌ها در دوره پهلوی

۷-۱. توسعه فرهنگی و نظام‌مند کردن نشان‌ها: با پایان قاجار و تأسیس حکومت پهلوی، سعی شد نشان‌ها و مدال‌ها به‌عنوان ابزارهای تشویقی و قدرشناسی رسمی، ساختاری منسجم و قانونی پیدا کنند.

۷-۲. **مدل‌سازی بر اساس نظم غربی:** مصوبه مجلس چهاردهم، نشان‌ها را به چهار نوع و چندین درجه دسته‌بندی کرد که شامل نشان دانش، فرهنگ، سپاس و هنر می‌شد.

۷-۳. **شرایط و معیارهای اعطا:** برای هر نشان شرایط خاصی تعیین شد، مثلاً نشان دانش مخصوص محققان و دانشمندان، نشان فرهنگ برای مدیران و معلمان و نشان هنر برای هنرمندان برتر.

۷-۴. **اعطای نشان به اتباع بیگانه:** فرایند اعطا سخت‌گیرانه‌تر بود؛ ولی از طریق مقررات ویژه، امکان اعطای نشان به خارجی‌ها فراهم شد که این امر تأثیر زیادی در دیپلماسی فرهنگی داشت.

۷-۵. **ساختار قانونی منسجم:** با تصویب آیین‌نامه نشان‌ها، پایه‌ای قانونی و نظام‌مند برای افتخار ملی و تشویق نخبگان شکل گرفت که نشان‌دهنده تمرکز حکومت پهلوی بر فرهنگ و علم بود. این روند نشان می‌دهد که در دوره پهلوی در جهت نهادینه کردن ارزش‌های علمی و فرهنگی، علاوه بر توسعه زیرساخت‌های آموزشی، سیستم قانونی برای تجلیل و قدردانی از تلاش‌های افراد در سطح ملی و بین‌المللی را نیز پی‌ریزی شد. این ساختارها، نقش مهمی در تبلور هویت ملی و توسعه فرهنگی کشور داشت (جهانبگلو، رامین، ۱۳۸۰: ۶۱ به نقل از علی محمد کاردان).

۸. امتیازات و مزایای دارندگان نشان‌ها و مدال‌ها در دوره پهلوی

بر اساس ماده ۱۲۵ آیین‌نامه، دارندگان نشان‌ها از امتیازات ویژه‌ای برخوردار می‌شدند که به‌منظور قدردانی و تشویق آن‌ها در نظر گرفته شده بود:

۸-۱. دارندگان نشان دانش

دعوت به مراسم رسمی.

ثبت‌نام در فهرست دانشمندان و دریافت کتب منتشره از طرف وزارت فرهنگ.
حق تقدم در انتخاب و عضویت در شورای عالی فرهنگ (در صورت برابری شرایط با دیگر داوطلبان).

۸-۲. دارندگان نشان فرهنگ و هنر

دعوت به جشن‌های فرهنگی (برای دارندگان درجه اول و دوم).
حق تقدم در استخدام، ترفیع و دریافت اضافات (در صورت برابری شرایط با دیگر داوطلبان).
حق تقدم در انتخاب و عضویت در شورای عالی فرهنگ (برای دارندگان درجه اول فرهنگ).
امکان دریافت پاداش نقدی در صورت وجود اعتبار.

۸-۳. دارندگان نشان سپاس

دعوت به جشن‌های فرهنگی.
حق تقدم در استخدام، ترفیع و دریافت اضافات (در صورت برابری شرایط با دیگر داوطلبان).
حق تقدم در احراز مشاغل عالی‌تر (در صورت برابری شرایط با دیگر داوطلبان).

امکان دریافت پاداش نقدی در صورت وجود اعتبار.

نکته مهم اولویت و حق تقدم در استخدام و ترفیع برای دارندگان نشان‌ها به وضوح در تمام مواد قانونی دیده می‌شود که نشان‌دهنده این است که این نشان‌ها صرفاً جنبه تشریفاتی نداشته‌اند، بلکه ابزاری برای ورود ساختارمند نخبگان به بدنه سیاست‌گذاری و مدیریتی کشور بوده‌اند.

۹. جذب نخبگان علمی و فرهنگی و چالش‌ها:

۹-۱. **نقش نشان‌ها در سیاست‌گذاری:** نظام حاکم با اعطای این نشان‌ها، شخصیت‌های موردنظر خود را وارد چارچوب سیاست‌گذاری کرده و از طریق این نمادها، امکان «چرخش نخبگان» را فراهم می‌آورد.

۹-۱. **ایجاد فرصت برای نسل جدید:** آیین‌نامه جامع نشان‌ها، فرصت‌های مناسبی را برای ظهور جوانان دانش‌آموخته و تکنوکرات فراهم کرد.

۹-۱. **معرفی افراد واجد شرایط:** افراد واجد شرایط دریافت نشان از شهرستان‌ها به وزارت فرهنگ معرفی می‌شدند، همان‌طور که در نامه دکتر سنجابی به فرماندار نیشابور دیده می‌شود (سازمان اسناد ملی، سند شماره ۵۱۴۴۶-۹:۲۹۷).

۹-۱. **چالش‌ها و گالایه‌ها:** در برخی مکاتبات اداری، گالایه و شکایت از نحوه انتخاب افراد برای دریافت نشان‌ها وجود داشته است. برخی معتقد بودند که معرفی افراد با اغماض و ساده‌انگاری، ارزش معنوی تشویق و مدال را سست و متزلزل می‌کند (همان: ۴۹). به‌طور کلی، این بخش نشان می‌دهد که در دوره پهلوی، علاوه بر تدوین قوانین برای اعطای نشان‌ها، تلاش شده بود تا سیستمی برای شناسایی و به‌کارگیری نخبگان در بدنه دولت ایجاد شود، هرچند که اجرای آن با چالش‌هایی نیز همراه بوده است.

۱۰. نقش دانشگاه تهران در اعطای نشان‌ها و مدال‌ها:

۱۰-۱. **مرکز اصلی اعطای نمادهای علمی و فرهنگی:** دانشگاه تهران به‌عنوان مهم‌ترین مرکز علمی کشور، نقش محوری در اعطای نشان‌ها و مدال‌های علمی و فرهنگی ایفا می‌کرد.

۱۰-۱. **تقدیر از شخصیت‌های داخلی و خارجی:** مراسم‌های اعطای نشان در دانشگاه تهران فرصتی برای تقدیر از نخبگان داخلی و خارجی بود و اغلب با حضور مقامات عالی‌رتبه حکومتی مانند پادشاه و نخست‌وزیر برگزار می‌شد.

۱۰-۱. **اعطای جوایز به دانش‌آموزان ممتاز:** علاوه بر نخبگان، به دانش‌آموزان ممتاز دبیرستان‌ها نیز جوایزی مانند کتاب اهدا می‌شد که نشان‌دهنده توجه به تشویق نسل جوان بود.

۱۰-۱. **ابزاری در مناسبات سیاسی با کشورهای دیگر:** حکومت پهلوی از اعطای نشان‌ها و مدال‌ها به‌عنوان ابزاری در تعاملات سیاسی و فرهنگی با کشورهای دیگر بهره می‌برد.

۱۱. نمونه‌های اعطای نشان و دکترای افتخاری

۱۱-۱. اعطای دکترای افتخاری به مقامات خارجی: محمدرضا شاه به همراه هیئت وزیران و اساتید دانشگاه، دکترای افتخاری دانشگاه تهران را به رئیس‌جمهور پاکستان اهدا کرد. همچنین، رئیس‌جمهور چکسلواکی، دکتر بنش، دکترای افتخاری حقوق را از دانشگاه تهران دریافت کرد.

۱۱-۱. اهدای نشان پهلوی به مقامات خارجی: محمدرضا شاه عالی‌ترین نشان سلطنتی، نشان پهلوی، را به جلال بایار اهدا کرد.

۱۱-۱. تقدیر از اساتید و دانشمندان خارجی: افرادی مانند پروفسور آندره لومیر فرانسوی^۱، پروفسور بنونیست فرانسوی^۲، پروفسور اوبرالین^۳ (که به ریاست افتخاری دانشکده پزشکی انتخاب شد)، راد کریشان^۴ رئیس‌جمهور هند، پروفسور ریپکا^۵ (استاد ادبیات فارسی)، آندره گدار فرانسوی^۶ و پروفسور هانری کربن فرانسوی^۷ دکترای افتخاری از دانشگاه تهران دریافت کردند.

۱۲. تعاملات فرهنگی و دیپلماسی علمی:

۱۲-۱. برگزاری ضیافت‌ها و جشن‌ها: برگزاری ضیافت‌ها و جشن‌ها در منزل سفرا و با حضور مقامات دانشگاهی و علمی، فرصتی برای تعاملات فرهنگی و تقدیر از فعالیت‌های علمی بود. برای مثال، جشنی در منزل سفیر افغانستان در تهران به مناسبت گرامیداشت فعالیت‌های علمی استاد بدیع‌الزمان فروزانفر برگزار شد.

۱۲-۲. استقبال از اساتید ایرانی در خارج: استاد فروزانفر در سفر به ترکیه با استقبال کم‌نظیر جامعه علمی ترکیه مواجه شد و نشان مولانا جلال‌الدین رومی به ایشان اهدا شد.

به‌طور کلی، دانشگاه تهران در دوره پهلوی نقش بسیار مهمی در اعطای نشان‌ها و مدال‌های علمی و فرهنگی ایفا می‌کرد و از این ابزار برای تحکیم روابط داخلی و بین‌المللی، تشویق نخبگان و توسعه دیپلماسی علمی و فرهنگی بهره می‌برد.

۱۳. تحلیل نمونه‌های اعطای نشان‌ها و دکترای افتخاری در دوره پهلوی

۱۳-۱. نمونه‌های داخلی و خارجی در یک نگاه

- داخل ایران: شخصیت‌هایی چون استاد پوردادود، استاد عبدالعظیم قریب، احمد بهمنیار، استاد صورتگر، دکتر ابوالقاسم بختیار و دکتر صورتگر که در حوزه فرهنگ، ادبیات و علم پزشکی فعالیت داشتند و به‌عنوان نخبگان داخلی تقدیر شده‌اند.

1. Professor André Lemaire

2. Professor Benveniste

3. Professor Oberlin

4. Radhakrishnan

5. Professor Rypka

6. André Godard

7. Professor Henry Corbin

- خارج از ایران: شخصیت‌هایی چون آندره هونورا^۱، دکتر بنش - چکسلواکی^۲، ادوارد هریو-فرانسه^۳، ریچارد نیکسون-آمریکا^۴، جلال بایار - ترکیه^۵ و پاندیت جواهر لعل نهرو - هندوستان^۶ که اغلب در حوزه سیاست، فرهنگ و علم در سطح جهانی تأثیرگذاری داشته‌اند.

۱۴. هدف و استراتژی پشت این اعطای نشان‌ها

۱۴-۱. تقویت روابط بین‌المللی: اعطای نشان و مدال به شخصیت‌های خارجی، در قالب دیپلماسی فرهنگی به منظور ارتقای روابط سیاسی و فرهنگی است.

۱۴-۲. تقدیر از نخبگان داخلی: تشویق نخبگان علمی و فرهنگی در داخل کشور، باهدف توسعه فرهنگ علمی و ادبی و تثبیت جایگاه علم و هنر در جامعه.

۱۴-۳. تأکید بر هویت علمی و فرهنگی: نشان‌ها و دکترای افتخاری صرفاً نوعی تجلیل نبوده، بلکه ابزاری برای نشان دادن جایگاه برتر ایران در عرصه‌های فرهنگی و علمی در سطح جهانی بوده است.

۱۵. نقش دانشگاه تهران

۱۵-۱. مرکز اصلی اعطای نشان‌ها و دکترای افتخاری: غالب مراسم‌ها در دانشگاه تهران برگزار می‌شد که این نشان می‌دهد مرکز مهمی برای سیاست‌گذاری و نمادسازی فرهنگی و علمی بود.

۱۵-۱. نماد هویت ملی و بین‌المللی: دانشگاه به‌عنوان نماد علم‌گرایی و فرهنگی کشور، نقش تسهیل‌گر در سیاست‌های دیپلماتیک و علمی دولت داشت.

۱۶. پویایی و گستره بین‌المللی

۱۶-۱. تنوع ملیت‌ها: شخصیت‌ها از کشورهای مختلف چون فرانسه، انگلیس، هند، لبنان، آلمان، ایتالیا، بلژیک و پاکستان نشان‌دهنده گسترش ابعاد دیپلماسی فرهنگی و علمی بود.

۱۶-۱. پویایی فرهنگی و علمی: اعطای جوایز به پروفیسورهای برجسته و شخصیت‌های تاریخی و فرهنگی، انعکاس استراتژی دولت در ترویج مباحث علمی، تاریخی، فرهنگی و هنری.

این فعالیت‌ها نشان‌دهنده استراتژی هوشمندانه حکومتی هر دو در داخل و خارجی برای ایجاد هویت فرهنگی و علمی و همچنین تعیین جایگاه ایران در شاخص‌های جهانی فرهنگ و علم بود. این تعاملات و اعطای نشان‌ها، نمادهای قدرت نرم و ابزارهای دیپلماسی فرهنگی بودند که نقش مهمی در توسعه جامعه، تقویت روابط بین‌المللی و حفظ هویت ملی داشتند.

1. André Honoré

2. Dr. Benes

3. Edward Heriot

4. Richard Nixon

5. Celal Baya

6. Pandit Jawaharlal Nehru

۱۷. تحول نشان‌ها در طول زمان: نشان‌ها ابتدا بیشتر جنبه نظامی داشتند و سپس با تأسیس دارالفنون و توسعه آموزش، به حوزه‌های علمی و فرهنگی نیز گسترش یافتند. ایجاد شورای عالی معارف گامی مهم در نظام‌مند کردن این فرآیند بود.

۱۷-۱. دیدگاه بورديو: بورديو به درستی نشان می‌دهد که نشان‌ها سرمایه‌های نمادینی هستند که جامعه را به دو طبقه تقسیم می‌کنند. این نشان‌ها نه تنها براساس شایستگی، بلکه براساس نزدیکی به قدرت نیز اعطا می‌شوند و افراد را به ساختارهای بالاتر و وفادار به نظام حاکم می‌کشانند.

۱۷-۲. دیدگاه وبر: وبر نشان‌ها را ابزاری برای مشروعیت‌بخشی قانونی و عقلانی حکومت می‌داند. این نشان‌ها باعث تمایز اجتماعی و منزلتی افراد می‌شوند و حکومت از آن‌ها برای تحکیم قدرت خود استفاده می‌کند.

۱۷-۳. نقش دانشگاه تهران: دانشگاه تهران نقش کلیدی در ایجاد ساختار نخبه‌پرور و وفادار به نظام پهلوی ایفا کرد. این دانشگاه به عنوان مرکز اعطای نشان‌ها و مدال‌ها، به جذب نخبگان فرهنگی و علمی به ساختار حکومتی کمک می‌کرد.

۱۷-۴. انشقاق اجتماعی و انقلاب اسلامی: جذب نخبگان فرهنگی و علمی به ساختار حکومتی پهلوی باعث ایجاد تمایز و انشقاق میان طبقات و اقشار اجتماعی شد. این انشقاق‌ها در نهایت در انقلاب اسلامی ایران نمود پیدا کرد، زیرا بخشی از جامعه احساس می‌کردند از مزایای نظام حاکم بی‌بهره مانده‌اند. در جدول ۱ به نمونه‌هایی از رجال سیاسی و علمی داخلی و خارجی اشاره شده است که در دوران پهلوی به آنان مدال، نشان و یا دکترای افتخار اهدا شده است.

رجال سیاسی و علمی داخلی و خارجی دریافت‌کننده مدال در عصر پهلوی

نام شخصیت علمی و فرهنگی	تاریخ دریافت	عنوان و مسئولیت
آندره هونوراء	۱۰ مرداد ۱۳۱۶	سناتور و رئیس شهر دانشگاه پاریس - اعطای دکترای افتخار
دکتر بنش	۷ دی ماه ۱۳۲۲	رئیس‌جمهور چکسلواکی - دکترای افتخار
استاد پوراوود	۷ دی ماه ۱۳۲۲	استاد فرهنگ و ادبیات ایران باستان و زبان اوستا - اعطای نشان درجه اول دانش
استاد عبدالعظیم قریب	اردیبهشت ۱۳۲۶	استاد زبان و ادبیات فارسی - نشان درجه دوم همایونی
احمد بهمنیار	۲۴ خرداد ۱۳۳۲	عضو فرهنگستان ایران - نشان درجه اول دانش
پروفسور اوبرلین	۱۳۳۷	رئیس اسبق دانشکده پزشکی دانشگاه تهران - یک قطعه نشان درجه ۱ دانش
دکتر ابوالقاسم بختیار	۲۸ اسفند ۱۳۴۲	اولین فارغ‌التحصیل ایرانی در رشته پزشکی در آمریکا
دکتر صورتگر	۴ خرداد ماه ۱۳۴۸	استاد دانشگاه - به مناسبت بازنشستگی مراسمی در دانشگاه ادبیات تهران برگزار شد.
ادوارد هریو	۱۳۴۴/۲/۲۵	رئیس مجلس ملی فرانسه - دکترای افتخاری حقوق
مولانا ابو الکلام آزاد	۲۰ تیر ماه ۱۳۳۰	وزیر فرهنگ هندوستان - دکترای افتخاری ادبیات فارسی

ریچارد نیکسون	۱۳۳۲/۹/۲۹	معاون وقت رئیس‌جمهور آمریکا - دکترای افتخاری حقوق
جلال بایار	۱۵ بهمن ماه ۱۳۳۷	رئیس‌جمهور ترکیه - دکترای افتخاری در رشته اقتصاد
کمیل نمر شمعون	۲۶ مهرماه ۱۳۳۵	رئیس‌جمهور لبنان - دکترای افتخاری حقوق
اسکندر میرزا	۱۸ آبان ماه ۱۳۳۵	رئیس‌جمهور پاکستان - دکترای افتخار
دکتر آدنائر	۱۰ فروردین ۱۳۳۶	صدراعظم جمهوری فدرال آلمان - دکترای افتخار
جیووانگی گرونگی	۱۹ شهریور ۱۳۳۶	رئیس‌جمهور ایتالیا - دکترای افتخار
آندره گذار	۱۳۳۷/۱۰/۷	رئیس اسبق باستان‌شناسی ایران - دکترای افتخاری
دکتر گیریشمن	۱۳۳۸/۲/۳۰	رئیس هیئت باستان‌شناسی در ایران - دکترای افتخار
پاندیت جواهر لعل نهرو	۱۳۳۸/۶/۲۸	نخست‌وزیر هندوستان - دکترای افتخار
پروفسور رییکا	۱۳۴۲ /۲/۱۸	استاد دانشگاه فرهنگ و ادب فارسی در دانشگاه پراگ و اهل چک - دکترای افتخار
راد کریشان	۱۳۴۲/۲/۲۷	رئیس‌جمهور هند - دکترای افتخار
لوئی وان‌دنبیگ	۱۳۴۳/۶/۲۱	باستان‌شناس بلژیکی - دکترای افتخار
پروفسور پوپ	۱۳۴۳/۸/۶	مورخ شهر آمریکایی دریافت تاج و نشان همایونی - دکترای افتخاری ایران‌شناسی
ژنرال محمد یحیی خان	۱۳۴۸/۸/۱۱	رئیس‌جمهور پاکستان - دکترای افتخاری

۱۸. نتیجه

پژوهش حاضر با اتکا به روش تاریخی - تحلیلی و چارچوب نظری سرمایه نمادین پی‌یر بوردیو و مفهوم قدرت مشروع ماکس وبر، نقش مدال‌ها و نشان‌های علمی را در دوره‌های قاجار و پهلوی به‌عنوان سرمایه‌های نمادین و ابزاری برای بازتولید قدرت سیاسی بررسی کرده است. فرضیه محوری تحقیق تأکید می‌کند که این نشان‌ها نه تنها به‌عنوان نمادهای تشویقی، بلکه به طور هدفمند ابزاری برای شناسایی، تقویت نخبگان همسو با نظام سیاسی و حذف روشنفکران مستقل بوده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از دوره قاجار و با شکل‌گیری نهادهایی مانند دارالفنون و شورای عالی معارف، مدال‌ها به سازوکاری برای بازنمایی و تثبیت نظم سیاسی بدل شدند. در دوره پهلوی، با قوانین دقیق‌تر و نقش برجسته دانشگاه تهران، این روند به‌صورت نظام‌مندتر دنبال شد و ساختاری نخبه‌پرور و وفادار به‌نظام شکل گرفت. بر اساس نظریه بوردیو، این سرمایه نمادین، تمایزات طبقاتی و اجتماعی را تعمیق بخشید و طبقه‌ای از نخبگان را به قدرت متصل ساخت؛ از دید وبر، نشان‌ها ابزار مشروعیت‌بخشی عقلانی و قانونی حکومت بوده‌اند که جایگاه اجتماعی افراد را متمایز می‌کرد. این روند ضمن تقویت حکومت، به گسترش شکاف‌های اجتماعی و فرهنگی انجامید که پیامدهای آن در تحولات سیاسی ایران، به‌ویژه انقلاب اسلامی، آشکار گردید. در نتیجه، مدال‌ها و نشان‌های علمی به‌عنوان سرمایه‌های نمادین کلیدی در خدمت بازتولید قدرت و مشروعیت نظام‌های حاکم عمل کرده‌اند و به بازتولید ساختارهای نخبگانی وفادار به‌نظام منجر شده‌اند. این یافته‌ها افق نوینی در فهم مناسبات پیچیده فرهنگ، علم و سیاست در تاریخ معاصر ایران فراهم می‌آورند و ضرورت بازخوانی نقش سرمایه‌های نمادین در مطالعات تاریخی - سیاسی ایران را برجسته می‌سازند.

منابع

- احتشام السلطنه. (۱۳۶۷). (خاطرات احتشام السلطنه) م. موسوی، ویراستار. تهران: انتشارات زوار.
- اصیل، ح. (۱۳۸۱). رساله میرزا ملکم خان ناظم الدوله. تهران: انتشارات نی.
- اطلاعات. (۱۳۲۲، دی)
- اطلاعات. (۱۳۳۴، مهر)
- اطلاعات. (۱۳۳۵، آبان). (شماره‌های ۹۱۳۶، ۵۳۵۹، ۸۷۸۸).
- اعتماد السلطنه، م. ح. (۱۳۷۴). المائر و الاثار جلد ۱، تهران: انتشارات اساطیر.
- بازرگان، م. (۱۳۷۵). (خاطرات بازرگان شصت سال خدمت و مقاومت گفتگو با سرهنگ نجاتی). تهران: موسسه خدماتی فرهنگی رسا.
- بورديو، پ. (۱۳۹۳). (تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی) ح. چاوشیان، مترجم. تهران: نشر ثالث.
- جهانبگلو، ر. (۱۳۸۰). ایران و مدرنیته. تهران: نشر گفتار.
- حامدی، ز. (۱۳۹۴). مبانی ایدئولوژی حاکمیت و تاثیر آن بر متون و مواد درسی در عصر پهلوی اول. تهران: نشر تاریخ ایران.
- خلاصه مذاکرات جلسات پنجم و ششم شورای عالی معارف. (۱۳۴۱ هـ. ق، ۱۴ ربیع‌الثانی).
- خلاصه مذاکرات جلسات پنجم و ششم شورای عالی معارف. (۱۳۴۱ هـ. ق، ۶ جمادی‌الاول).
- خلاصه مذاکرات جلسات پنجم و ششم شورای عالی معارف. (۱۳۴۱ هـ. ق، ربیع‌الثانی).
- خنیفر، ح. (۱۴۰۰). (تاریخ تربیت معلم در ایران) استان مرکزی، تهران: انتشارات دانشگاه فرهنگیان.
- خوان ادواردو سرلو. (۱۳۸۹). (فرهنگ نمادها)، ترجمه م. واحدی. تهران: نشر دستان.
- سازمان اسناد ملی ایران. بی تا. (سند شماره ۵۱۴۴۶-۲۹۷).
- صدیق، ع. (۱۳۱۹). تاریخ مختصر آموزش و پرورش، تهران: شرکت طبع کتاب تهران.
- صفوی، ا. (۱۳۸۳). تاریخ آموزش و پرورش از ایران باستان تا ۱۳۸۰ ه. ش، تهران: انتشارات رشد.
- صورت جلسات شورای عالی فرهنگ. (۱۳۰۱-۱۳۰۲ هـ. ق)، شماره یکم.
- قانون نشان‌ها، کتابچه خطی میرزا آقاسی. بی تا، (کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، شماره ۱۱۶ ب).
- قورچیان، ن. ق. (۱۳۸۳). سه دائرةالمعارف آموزش عالی جلد ۲، تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.
- کله، ه. (۱۳۳۶). داستان زندگی من، ترجمه ث. پیر نظر - باغچه بان، تهران: انتشارات نیل.
- لنسی، گ. برجین. (۱۳۷۴). سیر جوامع بشری، ترجمه ن. موفقیان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- مجله آموزش و پرورش. (۱۳۲۳)، مرداد، فعالیت فرهنگی، سال چهاردهم، شرکت چاپخانه تابان.
- مجله آموزش و پرورش. (۱۳۲۳)، مرداد، (شماره پنجم).
- مجله بررسی‌های تاریخی. (۱۳۵۰). نشان‌های دوره قاجار، ۶ (مرداد و شهریور)، ۲۲۶-۲۲۷.
- مجله تعلیم و تربیت. (۱۳۰۵)، فروردین، شماره ۱، سال دوم، «بهترین و مهم‌ترین مصرف اصل و فاضل عایدات».
- مجله تعلیم و تربیت. (۱۳۱۷)، فروردین و اردیبهشت. شماره‌های ۱ و ۲.
- محبوبی اردکانی، ح. (۱۳۷۸). (تاریخ موسسات تمدنی جدید در ایران جلد ۱)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محبوبی اردکانی، ح. (۱۳۵۰). تاریخ تحول دانشگاه تهران و موسسات عالی و آموزشی ایران در عصر خجسته پهلوی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- مشروح مذاکرات مجلس چهاردهم شورای ملی. (۱۳۲۴، ۲۳ فروردین. جلسه ۱۱۸).
- نشریه آستان هنر. (۱۳۹۴) مدال‌ها و نشانهای تاریخی، (تابستان شماره ۱۳)، ۷۸-۷۲.
- نشریه مطالعات تاریخ اسلام. (۱۳۹۸). بررسی و جایگاه نشانها و مدال‌های عصر قاجار در روابط داخلی و خارجی این دوره، (تابستان شماره ۴۱)، ۷۷-۱۰۸.
- نشریه نقد کتاب هنر. (۱۳۹۴) نقد انتقادی به کتاب نشانها و مدال‌های قاجاریه در یک نگاه (بهار - شماره ۵).
- وبر، م. (۱۳۷۴). (اقتصاد و جامعه)، مترجمان ع. منوچهری، م. ترابی، م. عمادزاده، تهران: انتشارات مولی.
- یغمایی، ا. (۱۳۷۶). مدرسه دارالفنون، تهران: نشر سروا.
- Asil, H. (2002). *Treatise of Mirza Malkom Khan Nazem al-Doleh*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Bazargan, M. (1996). *Sixty Years of Service and Resistance: Memoirs and Conversations with Colonel Nejati*. Tehran: Rasa Cultural Services Institute. [In Persian].
- Bourdieu, P. (2014). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste* (H. Chavoshian, Trans.). Tehran: Sales Publishing. [In Persian].
- Cirlot, J. E. (2010). *A Dictionary of Symbols* (M. Vahedi, Trans.). Tehran: Dastan Publishing. [In Persian].
- Ehtesham al-Saltaneh. (1988). *Memoirs of Ehtesham al-Saltaneh* (M. Mousavi, Ed.). Tehran: Zowar Publications. [In Persian].
- E'timad al-Saltaneh, M. H. (1995). *Al-Athar wa al-Athar* (Vol. 1). Tehran: Asatir Publishing. [In Persian].
- Hamed, Z. (2015). *The Ideological Foundations of Governance and Their Impact on Educational Texts during the First Pahlavi Era*. Tehran: Tarikh-e Iran Publishing. [In Persian].
- Historical Studies Quarterly. (1971, August–September). Orders and Decorations of the Qajar Era, 6, 226–227. [In Persian].
- Jahanbegloo, R. (2001). *Iran and Modernity*. Tehran: Gofar Publications.
- Journal of Education and Instruction. (1944, August). Cultural Activities. Vol. 14. Taban Printing Company. [In Persian].
- Journal of Education and Instruction. (1944, August). No. 5. [In Persian].
- Journal of Education and Training. (1926, March). The Best and Most Important Use of Principal and Surplus Revenues. Vol. 2, No. 1. [In Persian].
- Journal of Education and Training. (1938, March–April). Nos. 1 & 2. [In Persian].
- Keller, H. (1957). *The Story of My Life* (S. Pirnazar & Baghchehban, Trans.). Tehran: Nil Publications. [In Persian].
- Khanifar, H. (2021). *The History of Teacher Training in Iran (Markazi Province)*. Tehran: Farhangian University Press. [In Persian].
- Lenski, G., & Berjin. (1995). *Human Societies: An Introduction to Macrosociology* (N. Movaqefian, Trans.). Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian].

- Mahbubi Ardakani, H. (1971). *The Development of the University of Tehran and Higher Educational Institutions during the Pahlavi Era*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- Mahbubi Ardakani, H. (1999). *The History of Modern Civil Institutions in Iran* (Vol. 1). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
- National Archives of Iran. (n.d.). Document No. 51446-297. [In Persian].
- Qorchian, N. Q. (2004). *Three Encyclopedias of Higher Education* (Vol. 2). Tehran: Persian Encyclopedia Foundation. [In Persian].
- Safavi, A. (2004). *The History of Education in Iran from Ancient Times to 2001*. Tehran: Roshd Publications. [In Persian].
- Sedigh, A. (1940). *A Brief History of Education in Iran*. Tehran: Tehran Book Printing Company. [In Persian].
- Weber, M. (1995). *Economy and Society* (A. Manouchehri, M. Torabi, & M. Emadzadeh, Trans.). Tehran: Mowla Publications. [In Persian].
- Yaghmaei, A. (1997). *Dar al-Fonoun School*. Tehran: Sarva Publishing. [In Persian].
- Astan-e Honar Journal. (2015, Summer). Historical Medals and Orders, 13, 72–78. [In Persian].
- Art Book Review Quarterly. (2015, Spring). Critical Review of the Book Orders and Medals of the Qajar Era at a Glance, Nos. 5–6. [In Persian].
- Ettela'at. (1944, December). [In Persian].
- Ettela'at. (1955, October). [In Persian].
- Ettela'at. (1956, November). Issues 9136, 5359, 8788. [In Persian].
- Journal of Islamic History Studies. (2019, Summer). The Role and Position of Orders and Medals in the Qajar Era in Domestic and Foreign Relations, No. 41, 77–108. [In Persian].
- Law of Orders and Decorations. (n.d.). Handwritten manuscript of Mirza Aghasi. Central Library of the University of Tehran, No. 116b. [In Persian].
- Minutes of the Supreme Council of Culture. (1884–1885). Session No. 1. [In Persian].
- Summary of the 5th and 6th Sessions of the Supreme Council of Education. (1922, Rabi' al-Thani & Jumada al-Awwal). [In Persian].
- Verbatim Minutes of the 14th National Consultative Assembly (Majles). (1945, April 12). Session No. 118. [In Persian].